

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان پایان نامه

ارث زوجه در حقوق مدنی وفقه اسلامی

نام و نام خانوادگی دانشجو

راضیه میر محمدی

استاد راهنما

دکتر سید حسین آل طاها

استاد مشاور

دکتر عبدالحسین رضایی راد

تیر ماه ۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به اولین شهید ولایت
و امامت بانویی که برای
دفاع از ولایت جان خویش
و فرزندش را تقدیم نمود

و

تقدیم به ۱۱۷۶ سال سکوت
در غیبت و به امید
ظهورش " انشاء الله " .

تقدیر

خدا را شکر بخاطر همه نعمت‌هایی که به ما عطا فرموده بخصوص نعمت اسلام .

خدا را شکر می گویم که توفیق داد جوانی‌ام را در راه کسب علوم و معارف اسلامی سپری کنم.

حدیثی است از امام رضا (ع) که فرموده‌اند: (من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق)

من نیز تشکر و قدر دانی می‌کنم از همه آنانی که در تمامی دوران تحصیل صادقانه برایم کوشیدند .
در فرازها و فرودها راهنمایم بودند تا در سالهای پر خاطره تحصیل با عزمی جزم در راه کسب
دانش و تجربه بکوشم .

سپاس و تشکر بی پایان خویش را به پیشگاه پدرم و خانواده‌ام و تمامی اساتید ارجمند و گرامی‌ام
تقدیم می‌کنم از جمله اساتید بزرگوار : استاد نشان و استاد حسینی منش .

از استاد آل طها نیز قدر دانی می‌کنم که در به پایان رساندن این تحقیق مرا یاری رساندند
بزرگواری‌ها و راهنمائی‌شان موجب دلگرمی‌ام بود و همچنین از استاد مشاور استاد رضایی راد که در
طول تحصیل و تحقیق پیش رو از دانش ایشان بهره بردم قدردانی می‌نمایم .

چکیده پایان نامه

نام خانوادگی : میرمحمدی	نام:راضیه
عنوان پایان نامه: ارث زوجه در حقوق مدنی وفقه اسلامی	
استاد راهنما: دکتر سیدحسین آل طاها	استاد مشاور: دکتر عبدالحسین رضایی راد
درجه تحصیلی : کارشناسی ارشد	رشته : الهیات
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی	
محل تحصیل: دانشگاه شهید چمران اهواز دانشکده الهیات	
تاریخ فارغ التحصیلی : تیر ماه ۸۹	تعداد صفحه: ۲۰۰
مفاهیم کلیدی :	
ارث ، زوجه ، فریضه ، رد ، اموال غیر منقول	
چکیده:	
<p>این تحقیق با هدف مشخص کردن میزان ارث زوجه در منظر فقهای عامه و خاصه و ریشه یابی فقهی قانون جدید ارث زنان از زمین ، تدوین یافته است .</p> <p>میتوان گفت هر زنی زمانی می تواند وارث شوهر متوفای خود باشد که شرایط خاصی را دارا باشد و موانع ارث درمورد او محقق نشده باشد.</p> <p>همچنین میزان ارث زوجه در حالات مختلف بررسی شده از جمله وقتی سهام کمتر از فرائض شود (عول) و یا بیش از آن گردد (تعصیب) مورد دقت قرار گرفته و بطلان عول و تعصیب اثبات شده است . و نیز ثابت شده زمانی که زوجه تنها وارث است ، ردی به او صورت نمی گیرد ؛ او فرض خود را میبرد و بقیه به امام (ع) -در زمان حضور- و در زمان غیبت به حاکم تعلق می گیرد.</p> <p>این موضوع که زوجه از کدام اموال و حقوق شوهر متوفایش ارث می برد نیز مورد بحث قرار گرفته و در مبحث ارث زوجه از اموال ، قانون جدید ارث زنان از زمین بررسی شده و ریشه فقهی آن بدست آمده است. و خلاف شرع بودن این قانون ، رد شده است .</p>	

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات و مفهوم شناسی

.....
..... ۱
..... ۱. کلیات
..... ۲
..... ۲ مقدمه
..... ۱- ۱ بیان موضوع وهدف تحقیق
..... ۴
..... ۱- ۲. پیشینه تحقیق
..... ۵
..... ۱- ۳. روش تحقیق
..... ۵
..... ۱- ۴. سوالات تحقیق
..... ۵
..... ۱- ۵. تاریخچه ارث زوجه
..... ۷
..... الف) ارث زوجه در آیین های قبل از اسلام
..... ۷
..... ۱. ارث زوجه در آیین زردشت (زرتشت)
..... ۷
..... ۲. ارث زوجه در آیین یهود
..... ۷
..... ۳. ارث زوجه در آیین مسیحیت
..... ۸
..... ب) تاریخچه ارث زن در تمدن های کهن
..... ۸
..... ۱. ارث زن در ایران باستان
..... ۸
..... ۲. ارث زن در رم
..... ۹
..... ۳. ارث زن در هند
..... ۱۰

۴. ارث زن در چین ۱۰
۵. ارث زن در تمدن بابل ۱۰
۶. ارث زن در دوره اعراب قبل از اسلام ۱۱
- ۲. مفهوم شناسی** ۱۲
- ۱-۲. مفهوم ارث ۱۲
- ۲-۲. مفهوم میراث ۱۴
- ۳-۲. مفهوم فریضه ۱۵
- ۴-۲. مفهوم ترکه ۱۶
- ۵-۲. مفهوم سهم ۱۷

فصل دوم: ارث و شرایط زوجه

وارث ۱۸

- ۱- ارث ، موجبات واحکام آن ۱۹
- ۱-۱. موجبات ارث ۱۹
- ۲-۱. اقسام وارث ۲۰
- ۳-۱. آیه ارث ۲۱
- ۴-۱. شأن نزول آیه ۲۱
- ۵-۱. حکمت نصف بودن ارث زن ۲۲
۲. شرایط زوجه وارث ۲۸
- الف) شرایط وجودی ۲۸

۱. وجود رابطه شرعی صحیح ۲۸
۲. دائمی بودن عقد نکاح ۲۹
۳. ارکان ارث ۲۹
- بحثی در نکاح متعه ۲۹
۴. بقاء رابطه زوجیت ۳۴
- ب) موانع ارث زوجه ۳۹
۱. لعان ۳۹
- لعان از نظر لغوی ۴۰
- لعان از نظر حقوقی ۴۰
- موارد لعان ۴۰
- الف - قذف ۴۰
- ب - انکار ولد ۴۱
- کیفیت لعان ۴۱
۲. کفر ۴۲
۳. قتل ۴۶
- بحثی در مورد حجب ۴۹
- نتیجه فصل دوم ۵۱

فصل سوم: میزان ارث زوجه

.....

مقدمه.....	۵۴
ازوجه اگر همسر مرد مریض شود.....	۵۵
۲.سهم ارث زوجه اگر صبیبه باشد.....	۵۹
۳.سهم زوجه اگر عقد نکاح فضولی باشد.....	۶۱
۴.سهم زوجه اگر قرابت نسبی با زوج داشته باشد.....	۶۳
۵.سهم زوجات متعدد	۶۴
۶.میراث زوجه مشتبّه	۶۵
۷.سهم الارث زوجه اگر سهام کمتر از فرائض شود (عول).....	۶۷
عول در لغت	۶۷
عول در اصطلاح.....	۶۸
چند مثال.....	۶۹
نظر فقهای شیعه	۷۰
نظر فقهای عامه	۷۰
استدلال فقهای عامه بر مساله عول	۷۱
۱. ادله عقلی	۷۱
۲. ادله نقلی	۷۲
قول امامیه	۷۳
رد عول وپاسخ به ادله اهل سنت	۷۴
۸. سهم الارث زوجه اگر سهام بیشتر از فرائض شود	۷۹

حالت اول : زوجین با سایرین شریک در ارث‌اند (تعصیب)	۷۹
نظر فقها	۷۹
ادله فقهای عامه	۷۹
۱. عصبه	۷۹
۲. قرآن	۸۰
۳. روایت	۸۰
نظر فقهای امامیه	۸۱
چند مثال	۸۳
حالت دوم : اگر زوجین تنها وارث باشند (رد)	۸۴
الف) نظر فقهای عامه	۸۴
نظر اول : عدم رد	۸۴
نظر دوم : رد به غیر زوجین	۸۵
نظر سوم : رد مطلقا	۸۵
نظر چهارم : رد به غیر زوجین و جده	۸۵
نظر قانون مصر و سوریه	۸۶
ب) نظر فقهای خاصه	۸۷
۱. رد مطلقا	۸۹
۲. عدم رد	۸۹
۳. تفصیل بین زمان غیبت و حضور	۸۹
بررسی نظرات	۸۹

۸۹	نظر اول : رد مطلقا
۹۰	دلیل
۹۰	۱. روایت
۹۱	چگونگی استدلال روایت
۹۱	نظردوم : عدم رد به زوجه مطلقا
۹۱	دلایل
۹۱	۱. قرآن
۹۲	۲. اصل
۹۲	۳. روایات
۹۴	نظر سوم: تفصیل
۹۴	دلیل روایات
۹۵	مناقشات نظرات سه گانه
۹۵	۱. مناقشه به نظر اول (رد مطلقا)
۹۵	الف (مناقشه مقدس اردبیلی
۹۶	- پاسخ به ایشان
۹۸	ب) اشکال دیگر
۹۸	- جواب اشکال
۱۰۰	۲. مناقشه بر نظر (عدم رد)
۱۰۰	۳. مناقشه بر نظر تفصیل
۱۰۱	نتیجه بررسی
۱۰۲	نظر قانون

نتیجه بحث ۱۰۷

نتیجه فصل سوم ۱۰۹

فصل چهارم : متعلقات ارث

..... زوجه

..... ۱۱۱

..... ۱. متعلق ارث زوجه از اموال زوجه. ۱۱۲

..... نظر فقهای عامه و دلیل آنان ۱۱۲

..... نظر فقهای امامیه ۱۱۳

..... قول ۱. محرومیت زوجه از اراضی مطلقا و از عین ابنیه و اشجار. ۱۱۳

..... دلیل : روایات ۱۱۴

..... قول ۲. عدم حرمان زوجه از عین اشجار ۱۲۰

..... دلیل قول دوم ۱۲۱

..... قول ۳. محرومیت زوجه از اراضی خانه و مسکن و اماکن مسکونی ۱۲۱

..... دلیل قول سوم ۱۲۲

..... قول ۴. محرومیت زوجه تنها از عین اراضی ۱۲۲

..... قول ۵. عدم محرومیت زوجه مطلقا ۱۲۴

..... دلیل قول پنجم ۱۲۵

..... ۱. قرآن ۱۲۵

..... ۲. روایات ۱۲۶

..... معانی برخی لغات از روایات ۱۳۲

۱. عقار ۱۳۲
۲. رباع ۱۳۲
۳. ضیاع ۱۳۲
۴. قری ۱۳۲
۵. طوب ۱۳۲
۶. ارض ۱۳۲
۷. دار ۱۳۲
- بررسی روایات ۱۳۲
- فلسفه حرمان زوجه از بعضی ما ترک ۱۴۱
- ایراد به قول مشهور نا سازگاری روایات با ظاهر قرآن ۱۴۲
- آیا قرآن با روایت تخصیص می خورد؟ ۱۴۳
- نظر آقای اردبیلی در چگونگی عمل به روایات ۱۴۴
- نتیجه بررسی ۱۴۵
- نظر قانون ۱۴۶
- نتیجه ۱۵۲
- حکم به محرومیت زن شامل کدام زوجه است؟ ۱۵۴
۱. قائلین اختصاص حرمان به زوجه ذات ولد و دلایل ایشان ۱۵۴
۲. قائلین به محرومیت زوجه به طور مطلق و مستند آنان ۱۵۹
۳. نظر قانون مدنی ۱۶۱
- چگونگی قیمت گذاری ابنیه و اشجار ۱۶۲
۱. نظر فقها ۱۶۲

۱۶۳	۲. نظر قانون مدنی
۱۶۴	۲. ارث زوجه از حقوق
۱۶۴	۱. ارث زوجه از حق خیار
۱۶۴	مبحث اول : آیا ارث حق خیار تابع ارث مال است ؟
۱۶۸	تعریف خیار
۱۷۰	آیا زوجه از ارث حق خیار نفعی می برد ؟
۱۷۳	۲. ارث زوجه از حق شفعه
۱۷۳	معنای شفعه
۱۷۸	۳. حکم میراث زوجه از حق قذف
۱۷۸	۱. مفهوم قذف
۱۷۹	۲. وارث حق قذف
۱۷۹	الف) نظر فقهای امامیه
۱۸۰	ب) نظر فقهای اهل سنت
۱۸۱	۴. ارث زوجه از دیه
۱۸۲	روایات
۱۸۳	نظر فقهای عامه
۱۸۴	۵. حکم میراث زوجه از حق قصاص
۱۸۶	نتیجه فصل چهارم
۱۸۸	خاتمه
۱۹۳	فهرست منابع

فصل

ومفهوم

اول

كليات
شناسي

کلیات

مقدمه

در زندگی بشر از دیر باز مساله ارث وجود داشته و به مرور زمان تحول یافته است . در بیشتر تمدن‌های کهن چنین مرسوم بوده که هر کس از خویشان، به میت نزدیکتر بوده از ارث بیشتری بهره مند می‌شده و در برخی دیگر از اقوام بدوی چنین بوده که بر اساس توانایی اشخاص به آنان ارث می‌داده‌اند . بنابراین کودکان و زنان در بسیاری از تمدن‌های قدیم از ارث محروم بودند . این مساله در مورد زن به عنوان همسر، نسبت به اموال شوهرش بیشتر به چشم می‌خورد . در برخی تمدن‌ها ، آن هم در شرایط خاصی زنان از ارث بهره‌مند می‌شدند - که در این فصل به تاریخچه آن اشاره خواهیم کرد - اسلام در این شرایط زنان را از ارث بهره‌مند ساخت .

در این تحقیق سعی شده میزان ارث زوجه از دارائی شوهر در حقوق مدنی و فقه اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گیرد و موارد اختلاف و اتفاق فقهای عامه و خاصه همراه با ادله ایشان برای حقانیت رأی خود و موارد اختلاف فقهای امامیه و حقوقدانان که در بین خود اختلافاتی دارند به خصوص اختلافاتی که در دهه اخیر بین مجلس و برخی از فقها رخ داد ؛ مورد بحث و بررسی قرار گیرد .

این تحقیق در چهار فصل به شرح ذیل پی‌ریزی شده است:

فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی

در بحث کلیات به تبیین موضوع و اهمیت آن و روش تحقیق و پیشینه آن و سؤالات تحقیق پرداخته شده و همچنین تاریخچه‌ی ارث زوجه در آیین‌ها و تمدن‌های کهن قبل از اسلام به طور مختصر اشاره شده و در بحث مفهوم شناسی مفاهیم و اصطلاحات تحقیق پیش‌رو بررسی شده است .

فصل دوم : ارث و شرایط زوجه وارث

در فصل دوم در مورد ارث و موجبات آن بحث شده و با تکیه بر آیه‌ای که در مورد سهم الارث زن است حکمت تفاوت ارث زن و مرد بررسی شده و شرایطی که زوجه وارث باید داشته باشد تا بتواند از ماترک شوهر متوفایش ارث ببرد و نیز از موانع ارث بردن زوجه بحث شده است .

فصل سوم : میزان ارث زوجه

در این فصل میزان ارث زوجه در حالات مختلف مورد بحث قرار گرفته، از جمله ارث بردن زنی که با مرد مریضی که در آستانه‌ی مرگ است ، ازدواج کند؛ یا وقتی زوجین نابالغ باشند و وقتی عقد نکاح فضولی باشد، همچنین زمانی که زوجین قرابت نسبی داشته باشند، و بالاخره زمانی که سهام کمتر از فرایض شود یا بیش از آن گردد.

فصل چهارم : متعلقات ارث زوجه

در این فصل اموال و حقوقی که زوجه از آنها ارث می‌برد، مشخص شده و نظر فقهای عامه و خاصه در مورد ارث زن از اموال غیر منقول شوهر متوفایش مورد بحث قرار گرفته و مشخص شده قانون جدید ارث زن از زمین نظر کدام یک از فقها بوده است.

۱. بیان موضوع و هدف تحقیق

موضوع این تحقیق ارث زوجه در حقوق مدنی و فقه اسلامی می‌باشد.

یکی از اهداف انتخاب این موضوع بررسی این مساله اختلافی است که آیا زوجه‌ای که وارث منحصر به فرد شوهر خود است؛ امکان رد به او وجود دارد؟

هدف دیگر بررسی مساله اختلاف امکان ارث بردن زوجه از اموال غیر منقول زوج و بررسی نظرات مختلف فقهای عامه و خاصه و حقوقدانان و فقها و علمای معاصر است.

خداوند در سوره نساء/۱۲ می‌فرماید «فلکم نصف مما ترک ازواجکم ان لم یکن لهن ولد فان کان لهن ولد فلکم الربع مما ترکن» از اطلاق وارده (مما ترک) چنین استفاده می‌شود که شوهر از تمام اجزاء اموال زوجه ارث می‌برد که در این باره همه مسلمانان اعم از شیعه و سنی اتفاق نظر دارند در دنباله این آیه‌ی شریفه می‌خوانیم: «فلهن الربع مما ترکتم ان لم یکن لکم ولد فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم».

این قسمت آیه ظهور دارد که زوجه نیز مانند زوج از جمیع اموال زوج متوفی ارث می‌برد. خداوند متعال اگر برای مرد «ترک» را بکار برده برای زن نیز لفظ «ترکتتم» را بکار برده است. پس تفاوتی بین ارث زن و مرد در قرآن یافت نمی‌شود. در دلالت آیه بر اینکه فرض زوجه نیز تمام ترکه شوهر را در بر می‌گیرد، هیچ سخنی نیست اما فقهای امامیه در اینکه زوجه از چه اموالی ارث می‌برد اختلاف نظر دارند و آنچه موجب اختلاف فقها در این مورد شده روایات وارده از معصومین (ع) است.

هدف سوم نیز آن است که با توجه به مصوبه جدید مجلس شورای اسلامی در مورد ارث زنان از دارایی شوهر که از قول مشهور فقها - که همان مصوبه قانون مدنی بود - عدول کرد و منجر به بروز اختلافاتی در بین مراجع معاصر گشت؛ این سوال را در ذهن بوجود می‌آورد که مصوبه جدید مجلس بر

چه اساسی طراحی و بیان شده و آیا در فقه اسلامی علمایی وجود داشته‌اند که چنین فتوایی قبلاً داده باشند یا نه و ادله قول مشهور و مصوبه جدید مجلس چیست؟ و کدامین قول به صواب نزدیکتر است.

۲. پیشینه تحقیق

در خصوص موضوع ارث زوجه به جز رساله میراث زوجه از شهید ثانی و کتاب «بررسی میراث زوجه در حقوق اسلام و ایران» از آقای مهرپور و «ارث زن از دارایی شوهر» از آقای ذاکری کتب چندانی در این زمینه یافت نشد و مطالب این تحقیق از لابه لای کتب فقهی ارزشمندی چون: جواهر الکلام، مفتاح الکرامه، مختلف الشیعه، الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیة، تحریر الوسیله، فقه الصادق، بلغة الفقیه، مجمع الفائده والبرهان، الخلاف، المبسوط، مسند احمد حنبل، صحیح بخاری و مسلم و الفقه الاسلامی و ادلته و استبصار و سایر کتب فقهی و همچنین از کتب حقوقی و قانون مدنی استفاده شده است.

۳. روش تحقیق

در این تحقیق از روش کتابخانه‌ای استفاده شده و گاهی نیز برای دریافت نظرات جدید از روش میدانی و مراجعه به سایت‌های مختلف نیز استفاده شده است.

در روش کتابخانه‌ای بعد از مطالعه کتب فقهی و حقوقی مختلف و فیش برداری. کار تدوین آغاز شده است، روش نگارنده در این نوشتار به این صورت است که معمولاً در هر مبحث اول نظرات فقهای اهل سنت و ادله ایشان را آورده و بعد به بیان آراء و دیدگاه‌های فقهای امامیه در خصوص آن مطلب می‌پردازد و پس از آن در صورتی که میان فقها اختلاف نظر باشد نظرات مختلف و دلایل هر یک بیان شده و بررسی می‌شود: پس از بررسی دلایل، هر نظریه‌ای که استدلالش صحیح و محکم باشد بر دیگر نظرات ترجیح داده می‌شود. ضمناً در همه موارد بررسی حقوقی نیز شده و رأی و نظر حقوق دانان بزرگ نیز بیان شده است و همچنین نظر قانون مدنی نیز در همه موارد ذکر شده است.

۴. سؤالات تحقیق

۱. میزان ارث زوجه در اسلام چقدر است؟
۲. آیا درقرآن کریم میزان ارث زوجه مشخص شده است؟
۳. حکمت نصف بودن سهم الارث زوجه چیست؟
۴. شرایط زوجه ای که وارث زوج است چه می باشد؟
۵. آیا موانعی برای ارث بردن زوجه وجود دارد؟
۶. سهم الارث زوجه در حالات مختلف به چه میزان و به چه صورتی می باشد آیا در همه حالات این سهم یکسان است؟
۷. آیا در عقد فضولی، زوجه سهم الارث خود را می برد؟
۸. آیا سهم الارث زوجه وقتی سهام کمتر از فرائض شود به همان میزان است؟
۹. آیا سهم الارث زوجه وقتی سهام بیش از فرائض شود بیشتر نمی شود؟
۱۰. آیا ردی به زوجه صورت می گیرد؟
۱۱. آیا زوجه از همه اموال زوج ارث می برد؟
۱۲. دلیل محرومیت زوجه از برخی اموال چیست؟
۱۳. آیا زوجه از همه حقوق زوج ارث می برد؟